

В.В. Земляков,

аспірант кафедри економіки підприємств,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

МЕТОДИ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ІЗ ВИРОБНИЦТВА БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

Анотація. У статті розглянуто основні сучасні підходи до діагностики підприємств із виробництва будівельних матеріалів з урахуванням особливостей галузі їх функціонування. На підставі проведеного аналізу визначено основні напрямки проведення діагностування та запропоновано основні методичні підходи для проведення відповідної діагностики.

Аннотация. В статье рассматриваются основные современные подходы к диагностике предприятий по производству строительных материалов, с учетом специфики отрасли их функционирования. На основании проведенного анализа определены основные направления диагностирования и предложены основные методические подходы, для соответствующей диагностики.

Summary. In article the basic modern approaches to diagnostics of construction materials enterprises are examined, in view of specificity of branch of their functioning. On the basis of the lead analysis the basic directions of diagnosing are determined and the basic methodical approaches, for corresponding diagnostics are offered.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Дослідження, методи дослідження процесів та явищ, загальнонаукові та спеціальні економічні методи дослідження виробничо-господарської діяльності.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Исследования, методы исследования процессов и явлений, общенаучные и специальные экономические методы исследования производственно-хозяйственной деятельности.

KEYWORDS: Research, methods of processes and phenomena research, scientific and special economic methods of production and economic activity research.

I. Вступ

В умовах розвитку ринкових відносин до цього часу не визначеними залишаються єдині методичні підходи до діагностики функціонування підприємств. Така ситуація пов'язана, на нашу думку, з тим, що на різних підприємствах мають місце певні свої особливості функціонування, у наслідок чого їх кількісні результати можуть суттєво різнитися. Однак, на наше переконання, найбільші розбіж-

ності досягаються, як правило, на рівні галузей, тому доцільним є створення єдиних внутрішньогалузевих методичних діагностичних підходів та моделей. Для отримання якісного результату необхідне комплексне дослідження методичних особливостей урахування галузевих особливостей розвитку. Головним завданням в цьому є вибір та використання саме тих методів, які дають змогу найповніше охарактеризувати природу того чи іншого економічного явища, процесу в умовах саме визначеного підприємства.

II. Постановка проблеми

На жаль, до цього часу, більшість науковців концентрує увагу не на дослідженнях галузевих особливостей соціально-економічного розвитку, а на особливостях перебігу макроекономічних та мікроекономічних явищ та процесів. У таких умовах не розглянутими залишаються особливості діагностування підприємств, що мають певні галузеві особливості, зокрема підприємств із виробництва будівельних матеріалів.

III. Викладення основного матеріалу дослідження

На галузевому рівні доцільним є розгляд як загальнонаукових методів та методик, так і специфічних методичних підходів, зокрема тих, які дозволяють на мікрорівні дослідити тільки одне підприємство, а також сукупність специфічних та загальних методів, за допомогою яких можна досліджувати не тільки стан виробничо-господарської діяльності підприємства, а й галузь у цілому. Тому існує потреба у перегляді основних методів дослідження економічних явищ та встановлення акцентів щодо специфічних методів дослідження галузевих особливостей галузевого функціонування, зокрема підприємств із виробництва будівельних матеріалів.

Взагалі економічному аналізу присвячено велику кількість праць як вітчизняних, так і закордонних науковців. Однак економічна діагностика з урахуванням галузевих особливостей набула достатнього поширення та розглядається переважно у працях таких науковців, як М.М. Глазов [1, 2], О. Г. Дмитрієва [3], А. І. Муравйов [4], Г.В. Савицька [5], І.Ф. Зіновієв [6,7] та ін. При цьому О. Г. Дмитрієва робить акцент переважно на регіональній економічній діагностиці, в якій об'єктом дослідження виступають країни та окремі регіони [3]. М. М. Глазов [1], А.І. Муравйов [4], Г.В. Савицька [5] присвятили свої праці економічній діагностиці промислових підприємств. І.Ф. Зіновієв робить наголос на алгоритмізацію управлінського процесу [6]. Проблеми економічної діагностики будівельних підприємств лишилися практично не розглянутими у вітчизняній літературі. Будівельна галузь має ряд специфічних особливостей, які необхідно враховувати в ході проведення дослідження, адже без їх урахування

не можна отримати якісні та достовірні результати щодо ефективності (або неефективності) функціонування підприємств із виробництва будівельних матеріалів.

Розглядаючи теоретичний бік діагностики будівельного підприємства слід зазначити, що в літературі розглядають кілька напрямків діагностування підприємства. Та, зокрема, М.М. Глазов виокремлює наступні напрямки діагностування фірми [1, с. 12]:

- економічна діагностика;
- функціональна діагностика;
- технічна діагностика;
- соціальна діагностика;
- діагностика ланцюжка «керування—фінанси»;
- діагностика менеджменту та організації;
- діагностика зовнішнього середовища;
- діагностика стратегії.

Також у літературі зустрічається інший підхід до визначення напрямків діагностування підприємства. Так зокрема Ф.Ф. Галлямов визначає лише п'ять ключових напрямків діагностування, це зокрема [8, с. 37]:

- управлінський блок (система управління);
- ресурсний блок (кадри підприємства, постачання);
- технологічний блок (організація виробничого процесу);
- науково-інженерний блок (інженерні служби, наука в структурі підприємства);
- інформаційний блок (засоби обробки інформації та канали інформаційного руху).

Не вступаючи в суперечку між підходами, слід відзначити, що вони здебільшого розраховані на загально виробничі підприємства та недостатньо враховують специфіку підприємств із виробництва будівельних матеріалів. На нашу думку, існує потреба у визначенні напрямків діагностування підприємств із виробництва будівельних матеріалів з урахуванням їх специфіки роботи. На нашу думку основними напрямками в цьому будуть наступні:

- загальноекономічна діагностика;
- якість виробничо-конструкторської діяльності;
- гудвіл підприємства та маркетингова ефективність;
- трудові ресурси та система роботи з ними;
- транспортна та будівельна логістика та ефективність використання устаткування;
- ефективність матеріально-ресурсного забезпечення;
- ефективність організації системи контролю та зворотного зв'язку.

На нашу думку, саме така структура факторів діагностування в повній мірі враховує особливості організації та функціонування підприємства із виробництва будівельних матеріалів виходячи як із ринкових, так і з виробничих аспектів.

Однак, виходячи з того, що перелічені нами напрямки діагностування є доволі різноманітними необхідно відзначити, що для їх аналізу існує потреба у залученні різноманітних методів.

Для цього пропонується провести розгляд теоретичних підходів до визначення можливих методів для використання в економічному дослідженні. Так, на думку Ф.А. Кузіна, можна виділити загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Загальнонаукові методи він поділяє на три великі групи: методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент); методи, які використовуються як на емпіричному, так і на теоретичному рівні дослідження (абстрагування, аналіз, синтез, індукція, дедукція, моделювання); метод теоретичного дослідження (перехід від абстрактного до конкретного) [9].

Російські вчені Г.І. Андреев, С.А. Смирнов, В.А. Тихоміров не розбивають загальнонаукові методи дослідження, а дають їх загальний перелік, а саме: спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент, абстрагування, аналіз та синтез, індукція та дедукція, аналогія, моделювання, ідеалізація, формалізація, логічний метод, історичний метод [10].

Методи наукових досліджень, наведені у книзі А.В. Ігнат'євої та М.М. Максимцова, повністю відрізняються від перелічених вище [11]. На їх думку, існують три групи методів дослідження: 1) засновані на дослідженні знань та інтуїції спеціалістів; 2) формалізованого представлення систем; 3) комплексні.

Основними загальнонауковими методами, які можна застосувати для діагностування ефективності виробничо-господарської діяльності будівельних підприємств, є: спостереження, порівняння, абстрагування, аналіз та синтез (у цілому аналогічні підходи пропонуються і для аналізу інших підприємств [12]).

Метод вимірювання та експерименту можливі для використання лише в специфічних аспектах діагностування, зокрема щодо діагностики якості виробничо-конструкторської діяльності та в окремих випадках при оцінці ефективності логістичних потоків. А також матеріально-технічного забезпечення (зокрема щодо відповідності — (невідповідності) окремих видів будівельних матеріалів тощо).

Для дослідження виробничо-господарської діяльності підприємств із виробництва будівельних матеріалів можна використовувати й інші загальнонаукові методи так як індукцію, дедукцію та аналогію.

До специфічних методів, які доцільно використовувати в ході дослідження будівельного підприємства слід віднести:

- багатофакторну модель виміру продуктивності;
- методи порівняльного аналізу, зокрема експертні, бальні, індексні тощо;
- детермінований факторний аналіз, який може включати все різноманіття методик, зокрема: метод ланцюгових підстановок, абсолютичних різниць, метод відносних різниць, інтегральний метод;
- кореляційно-регресійний аналіз окремих показників виробничо-господарської діяльності з результируючими показниками ефективності;
- економіко-математичні методи (оптимізаційні економічні моделі);
- маркетингові методи, зокрема такі, як «таємний покупець», «омнібуси», і навіть «хол-» і «хоумтести»;
- методи оцінювання фінансового стану за допомогою фінансових коефіцієнтів тощо;
- сучасні методичні підходи щодо встановлення ймовірності банкрутства, методи оцінки ризиків економічно-господарської діяльності тощо.

Узагальнено методи діагностики ефективності управління виробничо-господарською діяльністю підприємств із виробництва будівельних матеріалів подано в табл. 1.

Таблиця 1

**ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТА СПЕЦИФІЧНІ МЕТОДИ
ДІАГНОСТИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
ІЗ ВИРОБНИЦТВА БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ**

Напрямки діагностики	Рекомендовані методи
— загальноекономічна діагностика	— багатофакторна модель виміру продуктивності; — індексні методи порівняльного аналізу; — детерміновані методи факторного аналізу; — економіко-математичні методи (оптимізаційні моделі); — методи оцінювання фінансового стану; — методи оцінки ймовірності банкрутства, ризиків
— якість виробничо-конструкторської діяльності	— індексні, експертні, бальні методи порівняльного аналізу; — маркетингові методи; — експеримент
— гудвіл підприємства та маркетингова ефективність	— індексні, експертні, бальні методи порівняльного аналізу; — маркетингові методи; — експеримент

Напрямки діагностики	Рекомендовані методи
— трудові ресурси та система роботи з ними	— багатофакторна модель виміру продуктивності; — індексні, експертні, бальні методи порівняльного аналізу; — детерміновані методи факторного аналізу; — економіко-математичні методи (оптимізаційні моделі); — маркетингові методи; — експеримент (в окремих випадках при проведенні соціально-психологічного оцінювання персоналу)
— транспортна та будівельна логістика та ефективність використання устаткування	— економіко-математичні методи (оптимізаційні моделі); — багатофакторна модель виміру продуктивності; — детерміновані методи факторного аналізу
— ефективність матеріально-ресурсного забезпечення	— економіко-математичні методи (оптимізаційні моделі); — багатофакторна модель виміру продуктивності; — детерміновані методи факторного аналізу
— ефективність організації системи контролю та зворотного зв'язку	— експертні методи порівняльного аналізу; — маркетингові методи; — експеримент

Таким чином, на підставі проведеного узагальнення основних напрямків діагностичної діяльності на сучасному будівельному підприємстві слід зазначити, що в господарській практиці може використовуватися різноманітні методи дослідження: від загальнонаукових до специфічних. Таке різноманіття пояснюється як специфічним характером діяльності підприємства, так і високим соціальним значенням будівельної сфери для успішного та ефективного суспільного розвитку будь-якої країни.

Однак недоліком такого різноманіття можна вважати той факт, що для проведення відповідного аналізу існує потреба у залученні сторонніх фахівців (адже кваліфікації власних фахівців більшості підприємств із виробництва будівельних матеріалів виявиться недостатньо для комплексної діагностики з використанням запропонованих методів), а відтак така діагностика матиме високу вартість, що в окремих випадках може ставити під сумнів навіть доцільність проведення такого комплексного аналізу.

IV. Висновки

Використання запропонованих у статті особливостей діагностики діяльності підприємства із виробництва будівельних матері-

алів, на нашу думку, створить передумови для подальшого розвитку та напрацювання сучасного методичного, а згодом і методологічного інструментарію діагностики.

На рівні окремих підприємств використання запропонованої структури напрямків діагностування дозволить у більш повній мірі охопити основні напрямки господарської діяльності, що являють для підприємств із виробництва будівельних матеріалів найбільшу значущість. Використання структурованих методик дозволяє в подальшому алгоритмізувати процес оцінювання діяльності підприємства із виробництва будівельних матеріалів та створити певний програмний модуль, який надасть змогу проводити відповідну оцінку в напівавтоматичному режимі.

Безперечно, використання специфічних методик, таких як експертне оцінювання, або маркетингові дослідження, принципово не може бути автоматизоване, однак це в цілому дозволить у значній мірі скоротити витрати на діагностику та знизити вимоги до кваліфікації персоналу, який проводитиме оцінку ефективності поточної діяльності підприємства.

Література

1. Глазов Михаил Михайлович. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия : учеб. пособие для студентов вузов по специальности 060800 — «Экономика и упр. на предприятии природопользования» / М. М. Глазов. — СПб. : РГГМУ, 2004. — 448 с.

2. Глазов Михаил Михайлович. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия : учебник для студентов вузов / М. М. Глазов. — СПб.: Андреев. изд. дом, 2006. — 239 с.

3. Леусский А.И., Дмитриева О.Г. Международные стандарты финансовой отчетности в менеджменте / Леусский А.И., Дмитриева О.Г. — М.: Высшее образование, 2007. — С. 277.

4. Муравьев А.И. Предпринимательство / Муравьев А.И., Игнатъев А.М., Крутик А.Б. — СПб.: Лань, 2001. — 696 с. — (Учебники для вузов. Специальная литература).

5. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: учеб. пособ. / Г.В. Савицкая. — 7-е изд. — Мн.: Новое знание, 2002. — 704 с.

6. Зінов'єв І.Ф. Методика економічних досліджень : монографія / І.Ф. Зінов'єв, С.Г. Черемісіна. — Сімферополь : Таврія, 2005. — 176 с.

7. Методика экономических исследований : учеб. пособ. / под ред. Ф.В. Зиновьева. — Симферополь : Таврия, 1999. — 168 с.

8. Галлямов Ф.Ф. Стратегический менеджмент : Учеб. пособие. / Ф.Ф. Галлямов. — Владивосток: Изд-во ВГУЭС, 2003. — 152 с.

9. Кузин Ф.А. Магистерская диссертация / Ф.А. Кузин. — М., 1997. — 304 с.

10. *Андреев Г.И.* В помощь написания диссертации и рефератов: основы научной работы и оформление результатов научной деятельности: учеб. пособ. / Г.И. Андреев, С.А. Смирнов, В.А. Тихомиров. — М. : Финансы и статистика, 2004. — 272 с.

11. *Игнатъева А.В.* Исследование систем управления : учеб. пособ. / А.В. Игнатъева М.М. Максимцов. — М. : ЮНИТИ, 2000. —157 с.

12. *Шатуров О.О.* Методи економічних досліджень виробничо-господарської діяльності машинобудівного підприємства / Держава та регіон. — №5. — 2008. — КПУ Запоріжжя. — С. 202—207.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2010.

УДК 338.33 (477)

Т. В. Касянчук,

асистент кафедри стратегії підприємств,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: УТОЧНЕННЯ ПОНЯТЬ

Анотация. Проанализовано різноманітні підходи щодо трактування поняття диверсифікації, класифікації її видів. Обґрунтовано взаємозв'язок стратегій інтеграції і диверсифікації. Представлено власний погляд автора на сутність явища диверсифікації та класифікації її видів.

Аннотация. Проанализированы различные подходы к определению диверсификации, классификации ее видов. Обоснована взаимосвязь стратегий интеграции и диверсификации. Представлен собственный взгляд автора на существо явления диверсификации и классификация ее видов.

Summary. Various approaches of interpretation of a concept of diversification and classification of its kinds are analyzed. The intercommunication of strategies of integration and diversification is grounded. The author's determination of concept of diversification and own classification of its kinds are represented.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: спеціалізація, диверсифікація, горизонтальна інтеграція, вертикальна інтеграція.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: специализация, диверсификация, горизонтальная интеграция, вертикальная интеграция.

KEYWORDS: specialization, diversification, horizontal integration, vertical integration.

Під диверсифікацією діяльності розуміють у найширшому значенні несхожість, відмінність, урізноманітнення, розширення, множинність. Існування величезної кількості наукових